

การพัฒนาแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ*

DEVELOPMENT OF A MODEL FOR BUILDING A BUDDHIST MORAL COMMUNITY NETWORK

พระครูวิเชียรปัญญาภรณ์*, สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร และสุภาพ เต็มรัตน์
Phrakru Wichian Panyaphon*, Supreecha Chamnanphuttiophon and Suphap Temrat
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศกราช
Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand
*Corresponding Author E-mail: wichenpunyaporn.pha@student.mbu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้าการพัฒนาแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องโดยอาศัยพลังบวร (บ้าน/วัด/โรงเรียน) เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้เป็นชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ ซึ่งการพัฒนาแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธต้องมีรูปแบบการทำกิจกรรมที่เหมาะสมโดยใช้พลัง “บวร” รวมถึงการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม การขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายและกำหนดเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายร่วมกัน

คำสำคัญ: การพัฒนา, รูปแบบ, เครือข่าย, คุณธรรมเชิงพุทธ

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate and construct a model for building a Buddhist Moral Community network. The purpose or objective is for the community members to live happily together. Live a righteous life based on the force of devotion. A critical method for fostering a Buddhist Moral Community is to establish a home, temple, or school. The construction of a model for establishing a network of Buddhist Moral Communities must contain an appropriate type of "Bowon" activity, such as the formation of a network of moral communities. Driving network activities and establishing objectives for collaborative network development.

* Received October 7, 2023; Revised September 26, 2024; Accepted September 27, 2024

Keywords: Development, Model, Networking, Buddhist morality

บทนำ

ชุมชนชนบทในอดีตเป็นสังคมที่อยู่กันอย่างสงบสุขร่มเย็นกันมาเนิ่นนาน แม้ว่าจะมีความเจริญทางด้านวัตถุน้อยก็ตาม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมง เลี้ยงสัตว์ ลักษณะทั่วไปของสังคมชนบทโดยระบบครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญของเศรษฐกิจ เป็นทั้งหน่วยการผลิตและหน่วยบริโภค สิ่งของเครื่องใช้และอาหารจะผลิตขึ้นใช้เองและยังมีภาระหน้าที่อื่น ๆ เช่น ถ่ายทอดความรู้ทางอาชีพ อบรมสั่งสอนเรื่องคุณธรรมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เป็นต้น สมาชิกของครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น สมาชิกในชุมชนจะให้ความสำคัญในเรื่องความเป็นมิตรต่อเพื่อนบ้าน มีการติดต่อกันแบบเป็นกันเอง เอื้อเฟื้อและจริงใจต่อกัน ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย สมาชิกประกอบด้วยหลาย ๆ ครอบครัว ซึ่งเป็นเครือญาติกัน มาอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญหรือศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นแหล่งสำคัญในการให้การศึกษาและอบรมบ่มนิสัยแก่ประชาชนในชุมชน ค่านิยม/คุณงามความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน ศีลธรรมทางศาสนาที่พุทธองค์ทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ในชุมชนไว้เรียกว่า สังคหวัตถุ หมายถึง วิธีผูกใจคน ในโลกนี้และสมานัตตดา ในธรรมนั้น ๆ (พระครูใบฎีกาศักดิ์ดา กิตติสมปนโน (เหลาลาภะ), 2564) ซึ่งชาวชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กันประเพณีเดิมเป็นอย่างดี ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ชาวชนบทจะพึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติทำให้ผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โชคลางหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียง เช่น งานบวช งานศพ งานบุญ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/51.) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) รวมทั้งมุ่งเน้นสร้างขยายเครือข่ายชุมชนคุณธรรมร่วมสร้างสังคมคุณธรรมทั่วประเทศโดยใช้พลัง “บวร” (บ้าน/วัด/โรงเรียน) มาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีการน้อมนำหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีวัฒนธรรมที่ดั่งามในทุกพื้นที่เป็น “สังคมคุณธรรมที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อให้การดำเนินงานที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวรโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเด็กเยาวชนและประชาชนของชาติให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม ท่ามกลางสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

ด้านศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันภายใต้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยมีกิจกรรม คือ 1) รณรงค์การรักษาระเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ร่วมปฏิบัติธรรม รักษาดี ด้วยการมีส่วนร่วม คือ การให้โอกาสประชาชน

เป็นฝ่ายตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กร ชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรี (พระครูใบฎีกาศักดิ์ดา กิตติสมปนโน (เหลาลาภะ), 2564)

ดังนั้น ด้วยเหตุผลและความเป็นมาข้างต้นผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนา รูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธเพื่อนำไปสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ โดยการใช้พลัง “บวร” มาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและหากชุมชนมีความแข็งแกร่งด้านคุณธรรมจะทำให้เด็กและเยาวชนนั้นเป็นคนดี มีศีลธรรมและอยู่ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

แนวคิดการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธด้วยพลังบวร

การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยพลังบวร (บ้าน/วัด/โรงเรียน) สู่สังคมคุณธรรม ที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการที่อยู่ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของรัฐบาล และยังเป็นนโยบายที่สำคัญของกระทรวงวัฒนธรรมด้วย กล่าวคือ ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้กำหนดวิสัยทัศน์ ไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้คนไทยมีความสุข สำหรับกระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยมีวิสัยทัศน์ “วัฒนธรรมไทยเข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคน สังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน” โดยเน้นสร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งจะมีการเสริมสร้าง “ชุมชนคุณธรรม องค์กรคุณธรรม” ตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรมที่ต้องการส่งเสริมให้ศาสนามีบทบาทนำในการเทิดทูนสถาบันหลักของชาติคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ของทุกศาสนา รวมทั้งต้องการสืบสาน สร้างสรรค์ งานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยใช้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอม ยึดเหนี่ยว สร้างคุณค่าทางสังคมและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสถาบันครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิตอย่างรู้จัก สามัคคีและยังสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าให้เศรษฐกิจชุมชนได้มีการเติบโตขึ้น ชุมชนมีนัยและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสของสังคม แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียดพบว่า คำว่า “ชุมชน” ล้วนต่างให้ความหมายที่สอดคล้องกับความรู้ทัศนคติหรือโดยมี จุดมุ่งหมายที่หวังช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายของตนเพื่อผลประโยชน์ประการใด ประการหนึ่ง การพัฒนาชุมชนนั้นให้ความศรัทธา ความเชื่อมั่น ในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร และเชื่ออย่างแน่วแน่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถ

ที่จะพัฒนาตัวเองได้และตามขีดความสามารถทางกายภาพของตน หากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้อง (ยุวรัตน์ วุฒิเมธี, 2536)

ดังนั้นการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธนั้นนอกจากจำเป็นต้องอาศัยพลังจากคำว่า “บวร” แล้วยังต้องอาศัยเครือข่าย รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาสังคมในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ หากได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายประกอบกับอัตลักษณ์ด้านศาสนาที่ยังคงอยู่ในสังคมไทยและการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมประสบความสำเร็จก็จะทำให้ชุมชนและสังคมปราศจากโรคร้ายจากปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

องค์ประกอบของชุมชนคุณธรรม

ด้านคุณลักษณะข้อปฏิบัติหลักของชุมชนคุณธรรมมี 3 ประการดังนี้

1. ความศรัทธายึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนาของทุกศาสนา ซึ่งเป็นคุณธรรมสากล เป็นความดีที่พึงกระทำเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมและผู้อื่นและเป็นความชั่วที่พึงละเว้น เพราะสร้างความเดือดร้อนให้ส่วนรวมและผู้อื่น โดยยึดหลักการทำดีเพื่อผลประโยชน์ของคนหมู่มากเป็นสำคัญ นอกจากนี้คุณธรรมยังเป็นการคืนความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีความรัก เกื้อกูลและแบ่งปัน คุณธรรมจึงเป็น “ความมั่นคงในสิ่งที่ ถูกต้องดีงาม” ซึ่งประชาชนควรนำไปปฏิบัติ

2. การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ เป็นการสอนให้รู้จักการวางแผนชีวิตที่ถูกต้อง มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน รู้จักป้องกันเหตุอันไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้น มีความรู้และมีคุณธรรม มุ่งงานทำพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้พอเพียงและมีความสุข

3. การรักษาสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน ซึ่งมีคุณค่าที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมอันดีงามที่ต้องรักษาไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง เป็นการมองสู่อนาคตอย่างยั่งยืน

กระบวนการบริหารจัดการชุมชนคุณธรรมแบบบูรณาการ

กระบวนการที่จะขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเป็นชุมชนคุณธรรมที่อยู่รอด-อยู่ร่วม-อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ซึ่งในการขับเคลื่อนให้ชุมชนประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับปัจจัยความพร้อมของชุมชน คือ ชุมชนมีศักยภาพ มีเจตจำนงอันแน่วแน่และมีโอกาสในการพัฒนา ซึ่งผลสำเร็จของการสร้างชุมชนคุณธรรมดังกล่าวอาจประเมินได้ จากกระบวนการของการจัดกิจกรรมและกระบวนการพฤติกรรมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป โดยชุมชนคุณธรรมแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนส่งเสริมคุณธรรม คือ ชุมชนที่แสดงเจตนารมณ์และดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาชุมชนคุณธรรม เช่น การมีระบบกลไกกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม เป็นต้น

2. ชุมชนคุณธรรม คือ ชุมชนส่งเสริมคุณธรรมที่มีกระบวนการพัฒนา ชุมชนคุณธรรมที่ได้มาตรฐาน และผลของการดำเนินงานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เชิงพฤติกรรมของคน

ในชุมชนที่ส่งผลกระทบให้ความดีเพิ่มขึ้น ปัญหาเชิงคุณธรรมลดลงและมีแนวโน้มจะเกิดการพัฒนาดังต่อไปนี้เนื่องเกิดความยั่งยืนได้

3. ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ คือ ชุมชนคุณธรรมที่ดำเนินการส่งเสริม คุณธรรมจนประสบความสำเร็จในเชิงประจักษ์ ทั้งในด้านกระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของคนในชุมชนที่ส่งผลในเชิงบวกมีการทำความดีเพิ่มขึ้น ปัญหาเชิงคุณธรรมลดลง และมีแนวโน้มจะเกิดการพัฒนาดังต่อไปนี้เนื่อง เกิดความยั่งยืน ทำให้คนในชุมชนมีความสุข มีองค์ความรู้สามารถถ่ายทอดและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนอื่นได้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2561)

จะเห็นได้ว่า ชุมชนคุณธรรม โดยมีวัดหรือศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่จะร่วมกันวางแผนโครงการหรือกำหนดกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างเจ้าอาวาสวัดหรือผู้นำ ศาสนสถานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ทุกระดับ เน้น “การสร้างจิตสำนึก” และกระตุ้นให้เกิดเป็นพลังบวรของคนในชุมชน ให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคีและมีพลังที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

หลักการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม

กรมศาสนาได้มีแนวคิดและหลักการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยมีวัด ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่จะร่วมกันวางแผนงาน โครงการหรือกำหนดกิจกรรมร่วมกันระหว่างเจ้าอาวาส วัด ผู้นำศาสนสถาน กับผู้นำชุมชนในพื้นที่ทุกระดับ เน้นการสร้างจิตสำนึกและการกระตุ้นให้เกิดเป็นพลังของคนในชุมชนให้คนในชุมชนเกิดความรักสามัคคีและมีพลังที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยมีหลักการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม ประกอบด้วย การค้นหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนหรือความต้องการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน มีหลักการในการดำเนินงานคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ใช้กระบวนการประชาธิปไตยหรือพลังบวรเป็นกลไกสำคัญและการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Approach)

จะเห็นได้ว่า หลักการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมต้องมีการสร้างความร่วมมือกับบ้าน วัดและโรงเรียนเพื่อสร้างจิตสำนึกและกระตุ้นให้เกิดเป็นพลังของคนในชุมชนเกิดความรัก สามัคคีและมีพลังที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยเน้นการค้นหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ใช้พลังบวรและเน้นการพัฒนาท้องถิ่น

หลักการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม

หลักการพัฒนาชุมชนคุณธรรมนำชาติมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมาเป็นนโยบายหลักของการดำเนินงานเพื่อให้เกิด “ชุมชนคุณธรรม” เริ่มจากการเปิดพื้นที่ในชุมชนวัด ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง

รวมกลุ่มอย่างมีพลัง ใช้ชีวิตพออยู่ พอกิน พอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่เหมาะสมตามสภาพของชุมชนและวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ กิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการมีส่วนร่วมและความเสียสละของคนในชุมชนที่จะร่วมขับเคลื่อนให้ชุมชนคุณธรรม ก้าวสู่ “สังคมคุณธรรม” การพัฒนาจึงเป็นการเน้นถึงวัตถุประสงค์หลักและต้องบริหารด้วยวัตถุประสงค์ คือ การทำงานที่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์เป็นหลัก กล่าวคือ การพัฒนาต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และความต้องการของหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (สนธยา พลศรี, 2545)

การพัฒนาจึงเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกตปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า สังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ด้วยสาเหตุต่าง ๆ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีอยู่ 3 ส่วน คือ ผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เจตนารมณ์ อุดมการณ์ วิธีการรวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป้าหมายของการกระทำที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ

1. การนำสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และศาสตร์พระราชาเป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาคน เสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
2. การน้อมนำหลักการทรงงาน “ระเบิดจากข้างใน” “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาเป็นหลักการในการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยให้คนในชุมชนมีความสมัครใจและเข้าใจแก่นแท้ของการพัฒนาชุมชนภายใต้วิถีถิ่นวิถีไทยเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้วยหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีวัฒนธรรมที่งดงาม
3. การนำหลักการ 3 ประสานคือ บ้าน/วัด/โรงเรียน/เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชน
4. การสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงขับเคลื่อนงานของชุมชนในระดับต่าง ๆ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ ในลักษณะที่ให้ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์” อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม
5. การให้คนในชุมชนนำทุนทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน
6. การใช้กระบวนการคุ้มบ้านในการพัฒนา ให้เข้าถึงและใกล้ชิดชาวบ้านเพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
7. การขยายภาคีเครือข่ายโดยใช้หลักการชุมชนแบบเครือญาติและสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบให้การยกย่องเชิดชูพัฒนาระดับให้เป็นตัวอย่างเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2561)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่าง ๆ ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อมทุกด้านให้ดีขึ้นหรือเหมาะสมกว่า สภาพที่เป็นอยู่เดิม มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับ ขั้นตอนต่อเนื่องกันไป มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งหมายความว่า เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง มีลักษณะเป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อใด ใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใด ใครรับผิดชอบ มีลักษณะเป็นวิชาการซึ่งหมายถึง การกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาการศึกษา มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง โดยที่การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์และเพื่อนมนุษย์ เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ

การสร้างให้เกิดเป็นชุมชนคุณธรรม มีกระบวนการสำคัญต่อเนื่อง 7 ขั้นตอน ที่สามารถนำไปปรับใช้กับทุกชุมชน ซึ่งในกระบวนการต่าง ๆ นี้เป็นการดำเนินการตามโครงการ/งาน/กิจกรรมโดยมีการมอบหมายงานให้กับทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมกันดำเนินงานดังนี้

1. เกิดจากความคิดริเริ่มของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำศาสนา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่เคารพและศรัทธาของคนในชุมชน ด้วยการมองหาสิ่งที่เป็น “จุดร่วม” และสามารถนำมากำหนดเป็น “อัตลักษณ์ชุมชน” ที่ตรงกับความสนใจหรือความต้องการของชุมชน

2. ค้นหาความจริงของพื้นที่ คนในชุมชนร่วมกันสำรวจข้อมูล ค้นหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตน ตลอดจนทบทวนต้นทุนทางสังคม (ต้นทุนความดี) ทั้งด้านคน องค์กร ภูมิปัญญา วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งประเมินวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จัดทำเป็นแผนส่งเสริมพัฒนาชุมชนคุณธรรมให้คนในชุมชน สร้างชุมชนที่ดีสร้างคนดี เพื่อร่วมสร้างสังคมคุณธรรม โดยไม่มีเป้าหมายแอบแฝงเพื่อประโยชน์อื่น ซึ่งจะไม่เกิดผลที่แท้จริงหรือไม่ยั่งยืน

3. ตั้งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน เพื่อค้นหาพฤติกรรมที่พึงประสงค์และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้ทุกภาคส่วนเห็นเป้าหมายร่วมกันและกำหนดรูปธรรมความสำเร็จหรือตัวชี้วัดที่จะทำได้จริงในเป้าหมายแต่ละด้าน

4. สร้างกลุ่มแกนนำเพื่อการเปลี่ยนแปลง สร้างกระบวนการปรึกษาหารือของผู้นำชุมชนที่มีความตั้งใจพัฒนาชุมชนคุณธรรมเพื่อให้เป็นกลุ่มริเริ่มก่อการดีโดยมีทั้งผู้นำธรรมชาติ และผู้นำทางการ

5. แสวงหาทีมงานที่เป็นนักคิด นักพัฒนา มาร่วมเป็นทีมงานในการดำเนินงานเช่นเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการดำเนินงานโดยมีองค์ประกอบของกลุ่มบุคคล

ประกอบด้วย 3 ฝ่าย อันได้แก่ บุคลากรทางศาสนาในชุมชน ผู้บริหาร ครูบุคลากรทางการศึกษา เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประจำในท้องถิ่นและเครือข่ายภาคธุรกิจ เอกชนที่สามารถให้ความมือในด้านต่าง ๆ ได้

6. ดำเนินงานแบบร่วมคิด ร่วมทำ โดยกำหนดให้มีเนื้อหาสาระใน 3 องค์ประกอบที่สำคัญอันได้แก่ 1) นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่เน้นให้คนในชุมชนยึดมั่นในคุณธรรมที่ชุมชนนับถือ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง และคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ 2) การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างมีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน และ 3) ดำเนินชีวิตอย่างมีอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย รักษาสืบสานและสร้างสรรค์วัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธต้องเกิดจากความคิดริเริ่มของสมาชิกในชุมชน ช่วยกันค้นหาความจริงหรือปัญหาในพื้นที่ ตั้งเป้าหมายร่วมกัน สร้างแกนนำเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทีมงานที่เป็นนักพัฒนาและดำเนินงานแบบร่วมคิด ร่วมทำ จึงจะสามารถนำไปสู่ชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธได้

วิธีการขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติฉบับที่ 1 คือ การเสริมสร้างสังคมให้มีคุณธรรมเป็นสังคมที่ประกอบด้วยคนมีคุณธรรม ครอบครัวมีคุณธรรม องค์กร/หน่วยงานมีคุณธรรม ชุมชนมีคุณธรรม ทุกภาคส่วนมีคุณธรรมในทุกระดับ จะทำให้สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมที่มีคุณธรรมด้วย เนื่องจากความตึงต้ามทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเกิดจากการที่คน ครอบครัว องค์กร/หน่วยงาน ชุมชนและสังคมมีหลักธรรมทางศาสนาและความเชื่อความศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข โดยมีวิธีการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม (จักร์กฤษ ทองมี, 2564) กล่าวคือ ลงมือปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตตลอดบทเรียนเพื่อสร้างความรู้ ชื่นชมยกย่องให้ปรากฏแก่สาธารณชน สร้างและแสวงหาเครือข่ายคุณธรรมจัดทำแผนงานพัฒนาชุมชนและประเมินผลลัพธ์ผลกระทบ

สรุป การพัฒนาเครือข่ายชุมชนนั้น สิ่งสำคัญประการแรก คือ ต้องตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวคน ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด คือ มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นได้ การพัฒนาทั้งหลายจะไม่เกิดผลสำเร็จ มีความรู้ความสามารถที่แฝงเร้นอยู่ในตัว สามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิดวางแผน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรจะเป็นเพียงผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด

ประโยชน์ของเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ

การพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติและนานาชาติคือ

1. ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว คนในครอบครัวรู้จักพัฒนาตัวเองและมีความตระหนักที่จะนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและวิถีวัฒนธรรมอันดีงามไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามแนวทางของการส่งเสริมคุณธรรม โดยได้ประกอบศาสนกิจหรือบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ให้มีคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม รู้จักการปฏิบัติตามระเบียบวินัยของหมู่คณะ รู้จักระวังตัว ควบคุมตัว วางตัวได้เหมาะสมเป็นการทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

2. ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม คนในชุมชนมีคุณธรรม ทุกสาขาอาชีพสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทำให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มอย่างมีคุณธรรม เป็นการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นแหล่งบ่มเพาะความดีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา และสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของไทย เกิดการบูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

3. ประโยชน์ต่อประเทศชาติ เป็นการสร้างประเทศไทยให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ปลอดภัยจากภัยพิภพที่จะมาบ่อนทำลายชาติซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทางตรงต่อชุมชน และเกิดประโยชน์ทางอ้อมต่อการพัฒนาประเทศที่มีคุณธรรมเป็นพื้นฐานของทุกมิติในการครองชีวิตที่ต้องการความสุขที่แท้จริง

4. ประโยชน์ต่อนานาชาติ การเป็นชุมชนคุณธรรม สังคมคุณธรรม ซึ่งเป็นศูนย์รวมคนดีของชาติเป็นภาพลักษณ์ที่ดีสามารถสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศชาติทำให้เป็นที่รู้จัก เป็นที่ไว้วางใจของนานาประเทศที่ส่งผลให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในเชิงเศรษฐกิจและสังคมมากยิ่งขึ้น (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2561)

จะเห็นได้ว่า ในบรรดาทรัพยากรทั้งหลายในโลก คนสามารถสร้างประโยชน์สูงสุดให้แก่ชุมชนได้มากที่สุด ถ้าได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง จะสามารถดึงเอาความสามารถภายในตัวคนออกมาใช้ประโยชน์ได้ และถ้ามีการเปรียบเทียบกับความสามารถในการพัฒนาของคนกับสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ ที่พัฒนาได้ เช่น ช้าง ม้า ลิง เป็นต้น แล้วคนจะเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุด นอกจากนั้นคนสามารถเข้าร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนได้ดีที่สุด

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนคุณธรรม

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ สามารถสรุปจากนักวิชาการได้ดังนี้

หลักสังคหัตถ์ 4 เป็นศีลธรรมทางศาสนาที่พุทธองค์ทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ในชุมชนไว้เรียกว่า “สังคหัตถ์” หมายถึง วิธีผูกใจคน ในโลกนี้และสมานัตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/51) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีผู้ให้แนวคิดไว้หลายท่าน ผู้วิจัยขอเสนอโดยย่อดังนี้

ตามหลักจริยศาสตร์สังคมของพระพุทธศาสนา เรื่องสังคหัตถ์ 4 หรือหลักปฏิบัติตนตามหลักจิตวิทยาสังคมเพื่อให้เกิดความนิยมชมชอบและเคารพนับถือแก่ผู้อื่น หรือสังคมของชุมชนต่าง ๆ คือ

1. ทาน หรือ การให้ปันสิ่งของแก่ผู้อื่นที่ควรปัน เพราะทาน หมายถึง ธรรมทาน หรือการบริจาคทางจิตใจ และ อามิสทาน หรือการบริจาคทางวัตถุ

2. ปิยวาจา หรือ การเจรจาใช้คำพูดของตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพอ่อนโยนให้เหมาะสมแก่กาลเทศะและเหมาะสมแก่สังคมชุมชนทุกชั้นเพื่อให้ชุมชนหรือบุคคลเหล่านั้นเคารพนับถือ ปิยวาจา นี้ใช้กับมิตรสหายของตน ย่อมจะทำให้มิตรสหายเหล่านั้นรักใคร่ ปิยวาจานั้นผู้ใช้จำต้องมีสติควบคุมตนเอง และสามารถบังคับจิตใจตนเองได้ทุกขณะ

3. อัตถจริยา หมายถึง การสอนให้บุคคลนั้น มีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกระดับชั้น มีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะหรือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

4. สมานัตตตา หมายถึง การปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองอย่างสม่ำเสมอ โดยไม่ถือตัวและให้เข้ากับสังคมของชุมชนได้ทุกชั้น (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พินิจ ธรรมธโร), 2541)

สังคหัตถ์ 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเกื้อกูล มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว

2. ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริง ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสมกับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าได้ทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่งเพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้นจะต้องพูด โดยยึดหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการ พูดส่อเสียด เว้นจากการ พูดคำหยาบ เว้นจากการ พูดเพ้อเจ้อ

3. อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพาสในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

4. สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นตนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลภ รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม (ไสว มาลาทอง, 2552)

องค์ประกอบของสังคหัตถ์ 4 ประการ ได้แก่ ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วชิ ไพเราะ) นักบริหารที่ดี จะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ตามปกติ คนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือก หรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

องค์ประกอบที่เกี่ยวกับสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่าปิยวาจา หมายถึง ถ้อยคำที่สุภาพไพเราะ อ่อนหวาน คำแนะนำชี้แจงสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุมีผลมีหลักฐานชักจูงให้ประชาชนเกิดความสามัคคี ประองตองเห็นอกเห็นใจเกื้อกูลพระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550)

สังคหวัตถุ 4 หมายถึงธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์อรรถจริยาการประพติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

องค์ประกอบสังคหวัตถุ 4 ว่าเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคนมี 4 ประการ ได้แก่ อรรถจริยา หมายถึงการประพติ ประโยชน์ต่อกันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษ ควรละเว้นไม่กระทำการประพติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ ทั้งกาย วาจา ใจ ในเวลาทุกโอกาส (บุญสิริ ขวลิธธำรง, 2529)

สรุป แนวคิดและหลักการของสังคหวัตถุ 4 ที่สัมพันธ์กับการให้บริการโดยสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ซึ่งประกอบไปด้วย ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่ยึดเป็นที่รักที่พอใจแก่กันและกันอันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงหัวใจของผู้อื่น อรรถจริยา หมายถึง การประพติประโยชน์กันและกัน สมานัตตา คือการมีความประพติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอจริงใจต่อกัน

วิเคราะห์

“ชุมชนคุณธรรม” คือ การทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมถึงการน้อมนำศาสตร์พระราชา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้นการสร้างเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธต้องขับเคลื่อนโดยพลังบวร (บ้าน/วัด/โรงเรียน) ให้เป็นสังคม/ชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน รวมถึงพลังของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาสังคมในการขับเคลื่อนให้เป็นชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ โดยองค์ประกอบหลักของชุมชนคุณธรรมประกอบด้วยความศรัทธาและยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติและการรักษาสืบสาน ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งชุมชนคุณธรรมมีชุมชนส่งเสริมคุณธรรม ชุมชนคุณธรรมและชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ซึ่งชุมชนคุณธรรมจะมีวัดหรือศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่จะร่วมกันวางแผนโครงการหรือกำหนดกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างเจ้าอาวาสวัดหรือผู้นำ ศาสนสถานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ทุกระดับ เน้น “การสร้างจิตสำนึก” และ

กระตุ้นให้เกิดเป็นพลังบวรของคนในชุมชน โดยมีหลักการดำเนินงานคือการสร้างความร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน เพื่อสร้างจิตสำนึกและกระตุ้นให้เกิดเป็นพลังของคนในชุมชน

การพัฒนาชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธต้องนำสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และศาสตร์พระราชาเป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนา การน้อมนำหลักการทรงงาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาเป็นหลักการในการปฏิบัติงานในพื้นที่ และใช้พลังของบ้าน/วัด/โรงเรียน/เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนตลอดจนการสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงขับเคลื่อนงานของชุมชนในระดับต่าง ๆ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ ในลักษณะที่ให้ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์” และให้คนในชุมชนนำทุนทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางมาใช้และนำไปสู่การขยายภาคีเครือข่ายแต่ทั้งนี้ต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธเพื่อให้เกิดเป็นชุมชนคุณธรรมคือ เกิดจากความคิดริเริ่มของสมาชิกในชุมชนการค้นหาคำความจริงของพื้นที่ การตั้งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงร่วมกับการสร้างกลุ่มแกนนำ การแสวงหาทีมงานการดำเนินงานแบบร่วมคิด ร่วมทำ โดยบูรณาการหรือหลักพุทธธรรมซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นศีลธรรมทางศาสนาที่พุทธองค์ทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในชุมชน (ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา) ซึ่งแนวคิดและหลักการของสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีถ้าเกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้จะทำให้เป็นชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธได้อย่างยั่งยืนและประโยชน์ที่จะได้รับนั้น กล่าวคือ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ประโยชน์ต่อประเทศชาติและนานาชาติเพราะเมื่อไม่มีปัญหาในสังคมเพราะทุกคนรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองก็จะทำให้สังคมและชุมชนนั้นสงบสุข

สรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธให้เป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รู้จักเรียนรู้และน้อมนำศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสืบสานวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยมีพลังบวร (บ้าน/วัด/โรงเรียน) เป็นพลังและกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งก่อให้เกิดสังคมคุณธรรมอย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ โดยโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมและประเพณี และวัดก็มีบทบาทหน้าที่ที่จะอบรมขัดเกลาสมาชิกในชุมชนให้เป็นคนดี สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้พึ่งตนเองได้โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง คือ ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พักพิงของตนเอง

มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและประเทศชาติเจริญ ด้านสังคม ชุมชน ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ด้านเทคโนโลยีจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ และสังคมไทย ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ เน้นในรูปของกลุ่มชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่าง ๆ เกิดการพัฒนาแบบได้ดังนี้

1. รูปแบบการทำกิจกรรม โดยใช้พลัง “บวร” (บ้าน/วัด/โรงเรียน) มีการจัดตั้งคณะกรรมการและเชิญหน่วยงานภาครัฐมีส่วนร่วมเพื่อประชุมวางแผนร่วมกันของคณะกรรมการและชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ด้วยการน้อมนำสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นหลักสำคัญในการสร้างรูปแบบมุ่งเน้นหลักการ 3 มิติ มาอบรมชาวบ้าน คือ 1) หลักพุทธธรรม 2) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) หลักอนุรักษ์วัฒนธรรม

2. การสร้างเครือข่าย โดยสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพัฒนา ช่วยเหลือพึ่งพากัน และกันมากกว่าแข่งขันกัน โดยมีโครงการคุณธรรมต้นแบบในการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างเครือข่าย มีการคัดเลือกชุมชนคุณธรรมต้นแบบ และจากหมู่บ้านสู่ระดับตำบล อำเภอ ด้วยการบูรณาการทำงานแบบองค์รวม เข้าใจเข้าใจถึงพัฒนาร่วมกับพลังบวรและใช้มิติวัฒนธรรมท้องถิ่นในการพัฒนาเครือข่าย มีการเลือกตั้งกลุ่มหรือประชาคมคุ้มขึ้น โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นแกนหลัก และการขยายเครือข่ายโดยวัฒนธรรมจังหวัด ด้วยการเน้นความสำคัญของภาคีเครือข่ายเป็นการเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบ แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนตนเอง ด้วยการหาจุดเด่น จุดด้อยที่ควรพัฒนาแล้วนำมาปรับใช้แล้วส่งเสริมพัฒนาต่อยอดต่อไป

3. กิจกรรมของเครือข่าย โดยขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น เยี่ยมญาติโยมยามเย็น เยี่ยมญาติโยมยามรณะ บิณฑบาตสังฆาร่วมปลูกต้นไม้ตามวันสำคัญ การปลูกป่าถวายเป็นพระราชกุศลและเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมบริจาคสิ่งของในเทศกาลต่าง ๆ กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เมื่อหน่วยงานทางราชการหรือคณะสงฆ์มีงานจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางเครือข่ายชุมชนคุณธรรมก็จะมาร่วมทำกิจกรรมโดยนำผลงานของแต่ละชุมชนมาจัดแสดงผลงานในงาน โดยมีโครงการคุณธรรมต้นแบบในการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม

4. เป้าหมายในการสร้างเครือข่าย มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป้าหมายหลักเน้นทุกคนในชุมชนคุณธรรมเกื้อหนุนพึ่งพากันและกัน คือ 1) เร่งเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ 2) ส่งเสริมการสร้างสาธารณสมบัติ 3) ปรับปรุงการอนามัยและสุขภาพ และ 4) ส่งเสริมการศึกษาระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม โดยให้ประเพณีปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 ลด ละ เลิกอบายมุข และสร้างคนดีในชุมชน จัดทำแผนพัฒนาชุมชน ดำเนินการตามแผนและติดตามประเมินผล สามารถต่อยอดกับโครงการต่าง ๆ เพื่อเสริมเพิ่มคุณค่าของความหลากหลายของชุมชนคุณธรรม (พระครูใบฎีกาศักดิ์ดีดา กิตติสมปนโน (เหลาลาภะ), 2564)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาและวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาในประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา/การสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ
2. ควรศึกษาในประเด็นรูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธที่เหมาะสมกับประเทศไทย
3. ควรศึกษาในประเด็นการสร้างชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธต้นแบบเพื่อนำไปสู่การขยายในพื้นที่ต่าง ๆ
4. ควรศึกษาประเด็นตัวชี้วัดในการประเมินผลชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). การดำเนินงานชุมชนคุณแบบธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- จักร์กฤษ ทองมี. (2564). พลังบวรในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 6(2), 346-357.
- บุญสิริ ขวลิตรำรง. (2529). ธรรมโอสธ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- พระครูใบฎีกาศักดิ์ดีดา กิตติสมปนโน (เหลาลาภะ). (2564). การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: ธรรมาการพิมพ์.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2536). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). (2541). ธรรมะสร้างเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย.
- ไสว มาลาทอง. (2552). คู่มือดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

